

İNGİLİZ ARŞİV BELGELERİNE GÖRE, MUDANYA MÜTAREKESİ ÖNCESİNDE, MÜTTEFİKLER ARASINDAKİ DOĞU TRAKYA'NIN TBMM'YE DEVRİ TARTIŞMALARI

DISCUSSIONS BETWEEN THE ALLIANCES ON THE TRANSFER OF EASTERN THRAKIAN TO TURKEY'S GRAND NATIONAL ASSEMBLY BEFORE THE MUDANIA ARMISTICE ACCORDING TO THE BRITISH ARCHIVE DOCUMENTS

FATMA EYLEM ÇOBAN*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin Sevr'i imzalamasını hızlandırmak için Yunan ordusu Doğu Trakya'yı işgal etmiştir. Oysaki Doğu Trakya bir Türk yurdudur, misak-ı milli sınırları içerisinde ve İzmir'in kurtuluşundan sonra sıra Trakya'ya gelmiştir. Fransa ve İtalya'ya göre Çanakkale'ye doğru ilerleyen Mustafa Kemal'in birliklerinin Avrupa'ya geçmesini engellemenin yegâne yolu, Trakya'nın Meriç'e kadar olan bölümünün Türklere verilmesidir. Bu nedenle acilen Mudanya'da bir konferans düzenlenmeli ve Doğu Trakya Türklere verilerek, ordular arasında meydana gelebilecek olası bir çatışma önlenmelidir. İngiltere'ye göre ise Doğu Trakya'nın Türk hakimiyetine bırakılması söz konusu bile değildir. Çünkü bu müttefiklerin Dünya Savaşı'nda elde ettikleri başarının yok sayılması, Gelibolu'da gömülü yüzlerce müttefik askerinin Türk topraklarında bırakılması demektir.

İngiltere bu süreçte hem sömürgelerindeki Müslüman nüfusu sakin tutmak hem de isteklerini maksimum seviyede Türklere kabul ettirmek için kararlı bir duruş sergilemeye çalışmıştır. İçine düştüğü bu çoklu denge oyununda bir taraftan müttefik güçler arasındaki görüş ayrılıklarını yok etmek için diplomatik görüşmeler yaparken, bir taraftan da olası bir savaş durumunda dominyonlarının desteğini almak için çabalamıştır. Çabaları sonuçsuz kalan İngiltere, TBMM Hükümetinin Mudanya'ya gelmesini sağlamak için Doğu Trakya'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Mudanya Mütarekesi öncesinde müttefikler arasında geçen bu diplomatik savaş süreci İngiliz Arşiv Belgeleri ışığında, tüm detaylarıyla incelenmiştir. Doğu Trakya sorununa müttefiklerin gözünden bakarak, Mudanya Mütarekesine gidiş süreci farklı bir boyutuyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mudanya Mütarekesi, Doğu Trakya, TBMM, Müttefik Devletler, İngiliz Arşiv Belgeleri

ABSTRACT

The Greek army occupied Eastern Thrace to accelerate the Ottoman Empire's signing of the Treaty of Sèvres. However, Eastern Thrace is a Turkish homeland, it is within the National Pact borders, and after the liberation of Izmir, the focus was to shift to Thrace. For France and Italy, the only way to prevent Mustafa Kemal's forces from advancing towards the Dardanelles and entering Europe was to grant the section of Thrace up to the Meriç River to the Turks. Therefore, an urgent conference should be held in Mudanya to hand over Eastern Thrace to the Turks and prevent any potential conflict between the armies. However, according to Britain, it was out of the question to leave Eastern Thrace under Turkish control. This would mean disregarding the Allies' success in the World War and leaving hundreds of Allied soldiers buried in Gallipoli on Turkish soil.

During this process, Britain aimed to maintain calm among the Muslim population in its colonies and to secure maximum acceptance of its demands from the Turks. In this complex balancing act, Britain sought to eliminate differences of opinion between the Allied powers through diplomatic talks, while also striving to gain the support of its dominions in the event of potential war. As these efforts proved fruitless, Britain was ultimately forced to relinquish Eastern Thrace in order to ensure that the Turkish Grand National Assembly (TBMM) government would come to Mudanya. This diplomatic struggle among the Allies before the Mudanya Armistice has been examined in detail in light of British archival documents. By viewing the Eastern Thrace issue from the Allies' perspective, the process leading to the Mudanya Armistice has been explored from a different dimension.

Key Words: Mudania Armistice, Eastern Thrakian, Grand National Assembly, Alliances

* Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, fatmaeylemcoban@aydin.edu.tr; Ankara Üniversitesi, fecoban@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8339-8795

Extended Abstract

In order to accelerate the signing of Sevres by the Ottoman Empire, which was defeated in the First World War, the Greek army began to occupy Eastern Thrace. The defeat of the Greeks in Western Anatolia, who dominated the whole of Eastern Thrace, on July 27, 1920, led to the questioning of their dominance in Thrace among the allies. The Turks had expressed at every opportunity that Eastern Thrace was a Turkish homeland and that the national liberation struggle would not end unless it was liberated from the occupation. After the liberation of Izmir, the turn would come to Çanakkale and Thrace. According to France and Italy, the only way to prevent Mustafa Kemal's troops, who were advancing towards Çanakkale, from crossing the strait defense and crossing into Europe, was to give the part of Thrace up to the Maritsa to the Turks. The Allied powers lack sufficient military capacity to mount an effective deterrent against such an advance. Consequently, a conference should be held in Mudania urgently, and a possible conflict between the allied forces and Mustafa Kemal's army should be prevented by giving Eastern Thrace to the Turks at this conference. According to England, leaving Eastern Thrace under Turkish rule should not have been out of the question; because this would mean ignoring the success of the Allies in World War I and leaving hundreds of Allied soldiers buried in Gallipoli on Turkish lands.

It was very important for England to take a determined stance in this process. The slightest sign of weakness could cause an uproar among the Muslim population. This was the last thing wanted by Britain and France, which had Muslim colonies. Numerous telegrams congratulating Mustafa Kemal on his victory were sent from France's Muslim colonies, including Tunisia, Morocco, Algeria, and Syria. Similarly, Britain faced the issue of Muslim opinion in its colonies such as Egypt, India, and Mesopotamia. Nevertheless, it was believed that the Turks should not be allowed to gain territory in Europe. On the other hand, the situation in Eastern Thrace which England preferred continued Greek control was increasingly complex. Greek civil and military administrations were completely dissolved. A large number of Turkish officers and envoys were able to enter the region in disguise. In an effort to prevent Eastern Thrace from being ceded to the Turks, Britain initially considered the possibility of transforming the region into a kind of autonomous buffer state under the auspices of the League of Nations. In this way, the final status of the territory could be determined in the years to come. However, the positions of France and Italy would remain unchanged throughout the negotiations. They made it clear that they supported the Maritsa River as Turkey's future western border and expressed their intention to inform Mustafa Kemal of their support for Edirne remaining under Turkish sovereignty.

In all this game of multiple balances, England was engaged in diplomatic negotiations to eliminate the differences of opinion between the allied powers, on the one hand, and on the other hand, it was trying to get the support of its dominions in case of a possible war. England had not found the unconditional support she had hoped for from her Dominions. At the same time, he was left alone against the allies who did not want to risk fighting against the Turks so that Thrace would remain with the Greeks. Therefore, England had to accept the expulsion of the Greek soldiers from Eastern Thrace in order to bring the Turkish Grand National Assembly Government to an armistice in Mudania. This diplomatic war process between the allies regarding the situation of Eastern Thrace before the Armistice of Mudania has been examined in all details in the light of British Archive Documents. By looking at the Eastern Thrace problem from the eyes of the allies, the process of going to the Mudania Armistice was handled with a different dimension.

Giriş

30 Ağustos'ta bozguna uğrayan Yunan ordusu, İzmir ve Bursa yönüne doğru kaçarak geri çekilmeye başlamıştır. İçine düştüğü durumdan en az zararla kurtulmaya çalışan Yunan Hükümeti, üç yıl boyunca tüm ekonomik kaynaklarını akıttıkları ordularının bozguna uğramış olmasının verdiği çaresizlikle 2 Eylül'de mütareke talep etmiştir.¹ İngiltere, Yunanlıların bu talebini ilk etapta gizlemeyi düşünecektir. Çünkü Yunan ordusunun alması olduğu bu yenilgi aynı zamanda müttefik güçlerin bir yenilgisidir. Elde edilen zafer Doğu'nun Batı'ya karşı zaferi, emperyalizme karşı bir kazanım, tüm Dünya'daki Müslümanların Hristiyanları alt etmesidir.² Nitekim zafer sonrasında Irak, Afganistan ve Hindistan Müslümanlarının göndermiş oldukları tebrik telgrafları, Asya'da Avrupalı istemediklerinin göstergesidir.³ 18 Eylül'de Batı Anadolu Yunan askerlerinden tamamen temizlenmiş,

¹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, 191.

² Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.2, Ankara: TTK, 1986, 269.

³ Bilal Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981,

bundan sonra Türk ordusu İzmit hattından İstanbul'a, Balıkesir hattından da Çanakkale'ye doğru harekete geçmiştir.⁴ Böylece dikkatler Anadolu'dan Boğazlar, İstanbul ve Trakya üçgenine kayacaktır.⁵

Ankara Hükümeti, Doğu Trakya'nın Ana atanın ayrılmaz bir parçası ve bir Türk Yurdu olduğu gerçekliğini, Milliyetçi İstanbul basınından da destek alarak, Sakarya Savaşı sonrasında yapılan Paris Konferansı döneminden itibaren belgelerle ispat ve ilan etmeye çalışmaktaydı.⁶ Anadolu'da kazanılan büyük zafer ve Yunan askerinin hezimet, Türk ordularını sıradaki hedefi olan Doğu Trakya'ya yöneltmiştir. Bir İngiliz ajanının raporuna göre Mustafa Kemal'in stratejik planı hiçbir aksaklık olmadan başarıya ulaşmıştır. Sıradaki hedefler önce Trakya ve İstanbul'u, daha sonra da Musul'u ele geçirmektir. İkinci hedef birincisi gerçekleşinceye kadar ertelenecektir.⁷

Doğu Trakya Sorunsalı Odaklı Çanakkale Krizi

Doğu Trakya'yı Yunanlılardan temizlemek amacıyla Türk ordusu, yönünü Çanakkale istikametine çevirmiştir. Sıradaki hedef Trakya'nın Yunan işgalinden kurtarılıp ana yurda bağlanmasıdır. Keza Yunanlılar da Anadolu'dan gelen asker ve jandarmaları, önce Sakız, Sisam ve Midilli adalarında toplayıp teşkilatlandırılarak Trakya ve Makedonya ya göndermeyi planlamaktaydılar.⁸ Fakat Trakya'ya uzanan yolda, hâlâ Çanakkale, Boğazlar ve İstanbul'u işgalleri altında tutan müttefikler büyük bir engel teşkil etmekteydiler. Buna rağmen Mustafa Kemal'in askerleri Çanakkale ve İzmit sınırına gelerek müttefikler için tehlikeli bir durum yaratmakta, İngiltere için son derece kritik kararların alınacağı bir dönemi başlatmaktadır.⁹

İngilizler, her gelişme sonrasında nelerin yaşanabileceğini aylarca öncesinden öngörebilmişlerdir. Bunun dayanağı, İngiliz gizli ajanları, askeri komutanlar ve komiserlerin her gün İngiliz Hükümeti'ne çekmiş oldukları telgraflarda yatmaktadır.¹⁰ Buna istinaden General Harington, Büyük Taarruz olmadan bir ay önce Yunan ordusunun Anadolu'yu boşaltma ihtimaline karşılık Çanakkale ve Boğazlar bölgesindeki savunma planlarını yenilemiştir.¹¹ İzmir'in Türk orduları tarafından ele geçirilmesinin ardından Müttefik Yüksek Komiserleri ve Generalleri bir araya gelerek tarafsız bölgelere takviye kuvvetler yerleştirilmesi konusunda ortak bir karara varmışlardır.¹² Fakat Fransa ve İtalya'nın birliklerine Asya'dan Avrupa'ya geri çekilme emrini vermeleri fazla uzun sürmeyecektir. Çünkü Fransa, İngiltere'nin Boğazlar ve çevresini milliyetçi güçlere vermemek için onlarla savaşmayı göze alabileceğini düşünmektedir.¹³ Ayrıca Fransa, Marmara Denizi'nin Güneyinde asker bırakacak kadar İngilizlere güvenmemektedir. Çünkü ateşkes döneminde bölgede belli bir asker dağılımı yapılmış fakat tehlike anında bu dağılım şekli Fransız askerini kurşuna maruz bırakacak şekilde İngilizler tarafından değiştirilmiştir. Fransa ile aynı fikirde olan İtalya'da, Türkiye'ye karşı savaşmayacak veya İtalyan birliklerinin Türk birlikleri tarafından saldırıya uğrama riskini göze almayacaktır.¹⁴ Öte yandan Mustafa Kemal'in Asya yakasındaki hiçbir tarafsız bölgeyi ve daha önce Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiş hiçbir yeri, özellikle de Çanakkale'yi tarafsız olarak tanımadığını, Paris'teki Ankara ajanı, Fransa Dış İşleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Fransa iki tarafın kararlılığı arasında kalmışlıkla, İngiltere ve Mustafa Kemal'in askerlerinin savaş kararı alması durumunda, bir tek Fransız askerini bile bu çatışmada kaybetmeyi göze almayacaktır. Fransa yönetimi,

⁴ Bilge Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara: TTK, 1994, 162.

⁵ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 269.

⁶ Tefik Bıykoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Ankara: TTK, C.1, 1992, 420.

⁷ Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar, Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası (1918-1923)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, 376.

⁸ İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, 132.

⁹ Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara: TTK, 1995, 268, 269.

¹⁰ İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği elemanlarından Andrew Ryan'ın, 9 Şubat 2022'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın "Yunanlılar yakın bir gelecekte Küçük Asya'yı boşaltırlarsa bunu ne izleyecektir?" sorusu üzerine kaleme aldığı görüşleri şöyledir: "Bursa ve İzmit bölgeleri Kemalist yönetiminin doğrudan doğruya yönetimi altına girecek... Ankara, Asya Türkiye'sindeki zaferinden çok sevinecek ve Müttefikleri çok ilgilendiren Trakya gibi sorunlarda, Müttefiklerin koşullarını kabullenmeye pek gönüllü olmayacak; yerel Rum halkı tehlike içinde olacak; Müttefiklerin İstanbul'daki durumları ciddi surette tehdit edilecek; bu Yunan boşaltması, Müttefiklerin İstanbul'u boşaltmalarının başlangıcı olacak; bu da muhtemelen İstanbul yönetiminin ve şimdiki padişahın sonu olacak ve Trakya'da Türklerle Yunanlılar arasında yeni bir savaşın başlamasına yol açacaktır. Bir anlaşmaya varılması için gayret gösterilmeden Yunanlıların Küçük Asya'yı aceleyle boşaltmaları İngilizlerin Yakın Doğu'daki durumları için oldukça tehlikeli olacak ve Misak-ı Milli dışında herhangi bir barış antlaşması imzalanmasını olanaksız kılacaktır... Yunanlıların Küçük Asya'yı ani olarak boşaltmalarını engellemek için elden gelen her şey yapılmalıdır. Sonuçta Küçük Asya'nın boşaltılmasına yol açacak genel bir antlaşmaya varılmasını süratlendirmek için her tür gayret gösterilmelidir." Sonyel, *Kaygılı Yıllar*, 327, 328.

¹¹ Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Milli Hareket (1918-1922)*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2021, 389.

¹² A. L. Macfie, "The Chanak Affair (September-October 1922)", 313.

¹³ Fransa'nın bu şekilde düşünmesinde, 16-17 Eylül tarihlerinde, İngiltere Başbakanı Lloyd George ile Sömürgeler Bakanı Winston Churchill'in İngiliz dominyonlarını Boğazların savunmasına katılmaları için çağırması etkili olmuştur. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 269.

¹⁴ *İngiltere Ulusal Arşivi, (The National Archives (TNA) Foreign Office and Documents on British Foreign Policy (FO) TNA/FO424/254. (Toplantının 2. Oturumu) Alıntılanma Yeri, Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.4, Ankara: TTK, 1984, 465.*

kamuoyuna bunun hesabını veremeyeceğini bilmekle beraber, İngiliz General Harington ile tam bir anlaşma halinde birliklerini güvenli bölgeye çekmeyi istemektedir. Fakat bu durumun müttefik güçler arasındaki birliğin bozulduğu imajını yaratabilecek olması ve Mustafa Kemal'i müttefiklerle savaşmak için cesaretlendirebilme ihtimali İngiltere'yi tedirgin etmiştir.¹⁵ Öte yandan İngiltere, o ana kadar Fransız Hükümeti'nin kendisine tam destek verdiğine inandığı için, Çanakkale'de ki birliklerini çekme talimatı vermesine de çok şaşmıştır. Bu noktada İngiltere ya Tarafsız bölgeyi tek başına savunacak, ya da geri çekilip Mustafa Kemal'in yolunda ilerlemesine izin verecekti.¹⁶ İngiliz Hükümeti ikinci yolu tercih etmiş ve Mustafa Kemal'in Asya'dan Avrupa'ya geçişini engelleme işini Bakanlar Kurulu Kararı ile donanmanın sorumluluğuna vermiştir. Donanma komutanı Amiral Brock, 18 Eylül'de yazmış olduğu bir telgrafla durumu İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'a bildirmiştir. Fakat Rumbold, alınan bu kararın Mustafa Kemal'e savaş ilan etmek ile eşdeğer olacağını, bunun biraz daha yumuşatılarak, *"barış için bir konferans yapılana kadar, Türk birliklerinin Avrupa'ya geçişine müttefik askerler tarafından izin verilmeyeceği"* şeklinde ifade edilirse muhtemel gerginliğin önüne geçilebileceğini düşünmektedir.¹⁷ Bazı çevreler de Rumbold ile aynı görüşü paylaşmaktadır. İçinde bulunulan gerginlik diplomasi ile kolayca çözülebilecek iken İngiltere Hükümeti'nin aldığı bu zorlayıcı tedbirleri gereksiz ve hatta biraz da tehlikeli bulmaktadırlar. Fakat İngiltere'ye göre bu kez diplomasi zafer kazanmış olan Mustafa Kemal'in ordusunu durdurmakta yeterli olmayabilirdi. En ufak bir zayıflık emaresi Mustafa Kemal'in bu sorunu silah gücüyle çözmesi için bir davet olarak algılanabilirdi. Eğer Mustafa Kemal'in Boğazlar ve Çanakkale'ye ilerlemesine izin verilirse, akabinde gelecek ateşkes veya barış görüşmeleri esnasında Mustafa Kemal'in görüşmelerini bozup kendi şartlarını dayatmak için müttefiklere silah çekmesini kim engelleyebilirdi.¹⁸

Çanakkale krizi devam ederken İngiliz istihbarat ajanlarının Fransa'dan Ankara'ya giden telgrafları ele geçirerek edindikleri bilgilere göre Mustafa Kemal ve onun tarafında olan askerler, müttefikler ile görüşme yapmaksızın İstanbul ve Boğazlara saldırmak istiyorlardı. Fakat Rauf Bey (Orbay) ve onun yandaşları, Fransa'nın taahhüt ettiği desteğe istinaden hiç savaşmadan, diplomatik yollarla bu krizin aşılabileceğini düşünmekteydiler. Fransız General Pelle, Rauf Bey'den Kemal ve yandaşlarının İngilizlere karşı daha ılımlı olmalarını talep etmiş, buna karşın Rauf Bey, İngilizlerin Balkan Devletlerini Türkler aleyhine kışkırtma ve yanlarına çekme çabaları devam ettikçe Ankara'nın tutumunun değişmeyeceğini ve asıl isteklerinin Trakya'nın geri alınması olduğunu, bu konuda Fransa'nın destek vermesi gerektiğini belirtmiştir. Yine İngilizler, ele geçirdikleri telgraflar aracılığıyla İtalya'nın da diplomatik yollarla bu krizin çözülmesi gerektiğine inandığını, Trakya'nın Yunan askerlerinden arındırılıp Türklere teslim edilmesinin en doğru çözüm olacağını düşündüğünü bilmekteydiler.¹⁹ Bu nedenle General Harington'a göre asıl önemli olan, İngiltere'nin Doğu'daki konumu için tek başına hareket edip etmeyeceğine karar vermesiydi. Tabi bu savaş demekti.²⁰

İki taraf arasında ipler iyice gerilmiştir. İngiliz basını da bir taraftan hükümeti sıkıştırıyor, İngiltere'de devlet işlerinin *"Doğu hakkında hiçbir şey bilmeyen bir başbakan ile her şeyi bilip de nasıl halledeceğini bilmeyen bir Dışişleri Bakanı'nın elinde olduğu"* eleştirileri yazılıyordu.²¹ Lord Hardinge'e göre Mustafa Kemal ile İngiltere arasındaki herhangi bir düşmanlık ihtimaline kesin olarak son vermek ve Çanakkale krizini bitirmek için en iyi yol, Mustafa Kemal'i bir veya iki gün içinde bir konferansa davet etmektir. Fransa Konsey Başkanı M. Poincare da aynı fikirdedir fakat Ankara delegelerinin yapılacak olan konferansa gelmeyi kabul etmesi için, talep ettikleri şekilde Meriç'in doğusundaki toprakların ve Boğazlar üzerindeki egemenliğin kendilerine verileceği bir ön müzareke ile netleştirilmesi gerekmektedir. Boğazların hakimiyeti konusunda ise Türklerin Milletler Cemiyeti veya bir müttefikler arası komisyonun kontrolünü de kabul edebilecekleri tahmin edilmektedir. Öte yandan da Türkler'in Bolşevikler ve Bulgarlar ile yakın ittifak içerisinde bulundukları, bunun yanı sıra İtalyanlar ve Sırpların da Türklerin toprak taleplerinin kabul edilmesi gerektiği görüşünde oldukları bilgisi M. Poincare tarafından General Harington'a aktarılmıştır. Harington, Meriç'in doğusundaki topraklar Türklere verildiği takdirde Gelibolu'da yatan yüzlerce İngiliz askerlerinin Türk topraklarında kalmasının kabul edilir olmadığını, siyasi

¹⁵ TNA/FO424/254. (Lord Hardinge'den Kedleston Markisi Curzon'a, 19 Eylül 1922 No:469, Telgraf) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 445.

¹⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Behind Closed Doors: The Paris Meetings of the Allies on the Turco-Greek War (20-23 September 1922)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 71 (2022), s.342.

¹⁷ TNA/FO424/254. (Sir H. Rumbold'dan Kedleston Markisi Curzon'a, 19 Eylül 1922), Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 443.

¹⁸ Yeşilbursa, "Behind Closed Doors:", s. 342.

¹⁹ Sonyel, *İstihbarat Servisi*, 269.

²⁰ TNA/FO371/7893/E.9845. (General Harington'dan Millî Savunma Bakanlığı'na, 20.09.1922) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 449.

²¹ Ergün Aybars, "Millî Mücadele'de İngiliz Basını II-1920-1923, Sevr'den Lozan'a", XI. Türk Tarih Kongresi, 5-9 Eylül 1990, Bildiriler, C I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990, 61.

sebeplerden çok öte duygusal nedenlerle de bunun olmaması gerektiğini söylemiştir.²² Lord Curzon'da aynı düşüncededir. Yarımada 25.000 mezarı olan İngilizlerden daha fazla Gelibolu'da olmaya kimin hakkı vardır? ²³ M. Poincare ise Fransız askerleri için de aynı durumun söz konusu olduğunu, mezarlıkların Fransız ve İngiliz toprağı olarak kabul edilebileceğini söyleyerek konuyu çözmeye çalışmıştır. ²⁴

Kemalistlerin Fransa'daki temsilcisi Ferit Bey'in 20, 22 ve 25 Eylül'de Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgraflarda, Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki baskıyı arttırmasını fakat tarafsız bölgeyi işgal etmemesi ve Boğazlardan geçmeye çalışmaması gerektiğini söylemiştir. Aksi taktirde Fransa'nın, Doğu Trakya topraklarının Yunanlılardan alınıp Türklere verilmesi için İngiltere'yi ikna etmesi zorlaşacaktır. Son gönderdiği telgraftaki söylediği söz dikkate değerdir. İngilizlerin her noktada ödün verdiğini ve Mudanya'da bir konferansın önerilme nedeninin İngilizlerin onurunu kurtarmak olduğunu not düşecektir.²⁵ İngilizlerin onuru, General Harington'un Türk askerlerinin tarafsız bölgeden çekilmesi için 48 saatlik süre verdiğini söyleyip, bu sürenin dolduğu 27 Eylül günü hiçbir Türk askeri geri çekilmediğinde bir kez daha ayaklar altına alınmış olacaktır.²⁶ Türkler yapılacak bir toplantı ile Çanakkale ve Trakya'nın kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı. Aksi taktirde savaşılacaksa da ilk ateş açan tarafın İngilizler olması için tarafsız bölgeyi aşarak baskı uyguluyorlardı. Artık İngiliz Hükümetinin ne yapılacağına dair kesin bir karar vermesini isteyen İstanbul Yüksek Komiseri General Rumbold, 28 Eylül'de Lord Curzon'a çektiği telgrafta, Çanakkale'den gelen General Marden'den aldığı bilgiye göre Ankara Hükümeti'nin Çanakkale'ye sürekli takviye kuvvet gönderip tarafsız bölgeyi dikkate almadığını, bu durumun bölgedeki komutanların sabrını taşırdığını söyleyerek durumun hassasiyetini anlatmaya çalışmıştır. ²⁷

İngilizler ile Milliyetçi güçler arasında neredeyse yeni bir savaş çıkmasına neden olacak olan Çanakkale krizi, General Harington'un İngiltere Başbakanı Lloyd George'un emrini dinlememesi, Mustafa Kemal'in sabırlı tutumu, Franklin Bouilyon'un diploması becerisiyle, Eylül ayı sonlarında ancak çözümlenmiştir. ²⁸

Müttefikler Arasında Trakya'nın Taksimi Tartışmaları

Yunanlıların Trakya ile ilgili planlarını Mustafa Kemal büyük taarruzdan bir ay önce anlamış, Trakya'ya yapmış oldukları askeri yığınaklar ile olur da İzmir'den çıkmak zorunda kalırlarsa Trakya'dan vazgeçmeyecekleri sinyallerini vererek barış konferansı üzerinde etkili olmak isteyeceklerini düşünmüş ve bunu TBMM'ye bildirmiştir.²⁹ Nitekim Mustafa Kemal öngörülerinde haklı çıkacaktır. Yunan orduları Batı Anadolu'da yenilgiler aldıkça, Aydın ve çevresindeki askerlerini Çeşme'de, Marmara kıyılarındakileri ise Mudanya'da toplayıp buralardan gemilerle Trakya'ya yeni bir savaş için sevk etmeye başlamıştır. Trakya için yaptıkları hazırlıkları perdelemek için de İzmir yangınına kullanmışlardır. Yangını Türklerin çıkarttığını söyleyip müttefiklerin desteğini almaya çalışmışlardır.³⁰ Müttefikler bu iddialara inanmadıkları gibi Sir H. Rumbold'un, Lord Curzon'a çektiği telgrafta, Yunanlıların geri çekilmeleri sırasında ciddi yıkımlar yaptıklarını da itiraf etmiştir.³¹ 17 Eylül tarihinde son Yunan birliği gemilere binip Anadolu'yu terk ederken, aynı gün yayınlanan Atina gazetelerinde, İzmir'i kaybettikten sonra Yunan Hükümeti'nin bütün dikkatini şimdi Trakya'ya vermesi gerektiği, bölgedeki halkın Yunan askerlerini Trakya'dan atmak için örgütlenerek isyan ettiğine dair haberler yer almaya başlamıştır.³² Yunan Hükümeti'nin de planları o yönde idi. Küçük Asya da yaşadığı mağlubiyeti Trakya'da tekrarlamak istemiyor, bölgeyi Türklere bırakmamak için direnmeyi planlıyordu. Fakat askeri kanat ise savaştan bıkmış, taarruz edebilecek güç ve moralden yoksun bir durumdaydı.³³ Ayrıca Türkler, askeri olarak Trakya'ya geçememiş olsalar bile bölgedeki örgütler aracılığıyla kontrolü elden bırakmıyorlardı. Yunan diplomatı Rafael'in İngiltere'nin Sofya ataşesine söylediğine göre Türk ajanları Bulgaristan'a gelip tamamen Bulgarlardan oluşan çeteler örgütleyerek bunları Trakya'nın Yunanlılara karşı savunmasında mücadele etmek için

²² TNA/FO424/254. (Lord Hardinge'den Kedleston Markisi Curzon'a, 19 Eylül 1922 No:469, Telgraf) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 445.

²³ TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 464.

²⁴ TNA/FO424/254. (Lord Hardinge'den Kedleston Markisi Curzon'a, 19 Eylül 1922 No:469, Telgraf) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 446.

²⁵ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 275.

²⁶ Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden*, 422.

²⁷ TNA/FO424/254. (Sir H. Rumbold'dan Kedleston Markisi Curzon'a, 28 Eylül 1922) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 573.

²⁸ Sonyel, *İstihbarat Servisi*, 269.

²⁹ Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 13. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004, 163.

³⁰ Orhan Koloğlu, "Batı Basınındaki Haber ve Yorumlarla İzmir Yangınıının Ardındaki Gerçek", *Popüler Tarih*, (2003), 52-57.

³¹ TNA/FO424/254/E.9440/27/44. (Sir. Horace Rumbold'dan Lord Courzon'a Gönderilen 12 Eylül 1922 Tarihli Telgraf); TNA/E.9148/27/44. (Sir. Horace Rumbold'dan Lord Curzon'a Gönderilen 11 Eylül 1922 Tarihli Telgraf)

³² İkdâm, 17 Eylül 1922, "Trakya'yı Müdafaa Edecek Bir Halde Midirler"

³³ TNA/E. 9144/27/44. (Sir. Horace Rumbold'dan Lord Curzon'a Gönderilen 11 Eylül 1922 Tarihli Telgraf)

yetiştirmektedirler. Bulgar hükümeti de bu durumun farkında olmasına karşın engellemek için herhangi bir çaba sarf etmemektedir. ³⁴

Türkler ile Yunanlılar arasında mücadele bu şekilde devam ederken İngiltere, Fransa ve İtalya içinde bulundukları koşulları değerlendirmek ve barış konferansı öncesinde Trakya'nın durumunu görüşerek ortak bir karara varabilmek için kendi aralarında toplantılar düzenlemişlerdir. Oysaki Mustafa Kemal önderliğindeki Ulusalçıların barışın sağlanması için öne sürdükleri şartlar ilk günden bellidir.³⁵ Bu şartları kabul etmeyi reddeden İngilizler ile Türkler arasında bir uzlaşma sağlamak için General Pelle, Mustafa Kemal ile İzmir'de 19 Eylül günü bir görüşme yapmıştır. Yaptığı uzun görüşmeden aldığı notları ertesi gün M. Poincare telgrafla göndermiş ve o da bu telgrafi aynı gün Lord Curzon ile yapmış oldukları toplantılarında okumuştur. Telgrafta General Pelle, Mustafa Kemal'in askerlerinin Ulusal Paktın (Misak-ı Milli) kapsadığı tüm toprakları işgal etmelerine engel olamayacağını, bununla beraber Trakya'da, ulusal paktta belirtilenden daha fazla toprak işgal etmeye niyetlerinin olmadığını açıkça belirttiğini söylemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal'in müttefik güçlerin İstanbul'u terk etmeye gerçekten niyetlerinin olup olmadığı konusunda tedirgin olduğunu görüşme notlarına eklemiştir.³⁶ Mustafa Kemal, görüşme esnasında Doğu Trakya'dan çokça bahsederken Batı Trakya'dan hiç bahsetmemiştir. Doğu Trakya'da düzeni sağlamak için belirli sayıda asker göndereceğini, bir konferans yapılsa ona katılacağını ancak birliklerinin ilerleyişini durdurmayacağını çünkü İngiltere'nin Trakya'daki politikasını pek fazla değiştirmeyeceğine inandığını ve bu nedenle meseleyi askeri yollarla çözmesi gerekeceğini söylemiştir.³⁷ General Pelle'nin bu görüşmeden vardığı sonuç, Mustafa Kemal'e gelecekte yapılacak olan konferansta, Trakya'yı Meriç'e kadar alabileceğine dair hemen bir söz verilirse boğazlara doğru ilerleyişinin durdurulmasının ancak mümkün olabileceğidir. İçinde bulunulan koşullara bakarak daha garantici hareket etmeyi tercih eden Fransa, Trakya'nın bir an önce Türkiye'ye teslim edilmesi gerektiği tezini görüşmeler boyunca savunacaktır.

İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Konsey Başkanı M. Poincare'in 20 Eylül'de Quai d'Orsay'de yaptığı toplantıda, M. Poincare, General Pelle'den aldığı bilgiler ışığında mümkün olan en kısa sürede bir konferans düzenlenmesinin gerekli olduğunu ve bu konferansa mutlaka Türklerin de katılması gerektiğini belirtmiştir. Eğer Türklere Boğazlardan geçmeleri ve Boğazlar etrafındaki bölgeleri işgal etmelerine müttefik güçlerin kesinlikle engel olacağı söylenirse, konferansa gelmeyi reddetme ihtimallerinin yanı sıra Fransa'ya saldırma ihtimalinin bile söz konusu olduğunu ilave etmiştir. Fransa böyle bir saldırıya karşı hem ahlaki olarak hem de ekonomik olarak hazırlıklı değildir. Çünkü Fransa'nın Tunus, Fas, Cezayir, Suriye gibi Müslüman kolonilerinden Mustafa Kemal'in zaferini tebrik eden sayısız telgraflar gönderilmiş,³⁸ Çinhindi Valisi, Fransa ile Türkiye arasında bir savaşın, o bölgede çok sıkıntılı sonuçlar doğurabileceğini, Suriye'ye gönderilen Annamite birliklerinin Türkiye ile savaşmak zorunda kalmayacaklarına dair kendilerine söz verildiği takdirde gitmeyi kabul edecekleri şartını koştuklarını söylemiştir. Öte yandan Temsilciler Meclisi Maliye Komisyonu, Fransız Hükümeti'nin Doğuya gönderilecek ek kuvvetlerin masraflarını karşılamak için istediği küçük krediyi bile vermek istememiş; ancak Fransız askerlerinin Konstantinopolis'i Yunanlılara karşı savunması ve hiçbir koşulda Türkiye'ye saldırılmaması şartıyla ödemeyi kabul etmişlerdir. M. Poincare'e göre Türklere, sizi Boğazlardan geçirmeyeceğiz diye bildiri gönderilmesi yeterli değildir. Ya onları Boğazlardan geçirmeyecek kadar güçlü bir askeri güce sahip olmak gereklidir ya da Türkleri bir anlaşmaya varmaya ikna etmek gerekmektedir. Fransızlar,

³⁴ Her ne kadar bilgiyi veren kişinin güvenilirliği sorgulanabilir ise de Trakya o sıralar komitacı eylemleri için çok uygun durumdaydı ve Sofya Ataşesinin gizli bir kaynaktan aldığı bilgiye göre, Makedonya'daki Türk jandarmasının eski albaylarından olan Aziz Yüzbaşı, Trakya'daki casusluk hizmeti için adam toplamak amacıyla kısa bir süre önce Bulgaristan'ı ziyaret etmiş fakat Bulgar polisinin sıkı takibi nedeniyle görevini yerine getiremeden İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştı. Edinmiş olduğu bu bilgi Yunan diplomat Rafael'in söylediklerini doğrular niteliktedir. TNA/E.9466/27/44. (Sofya Ataşesi Mr. Erskine'den Kedleston Markizi Curzon'a Gönderilen 12 Eylül 1922 Tarihli Telgraf.)

³⁵ Ankara Hükümeti'nin gönderdiği ve 11 Eylül Tarihli ikdam gazetesinde yayınlanan telgrafta göre: Yunanlıların mevcut haliyle ordularının tüm silah, mühimmat ve erzaklarıyla koşulsuz bir şekilde teslim olmaları ve tüm taleplerinden vazgeçmeleri; Hem Anadolu'da hem de Trakya'da son üç yılda verdikleri tüm zararları ve savaşın Türklere maliyetini tazmin etmeleri; savaş sırasında zulümden ve yıkımdan sorumlu kişilerinde yargılanmak üzere Kemalistlere teslim edilmeleri gerektiği şartını koşmuşlardır. Behçet Kemal Yeşilbursa. "The Armistice of Mudanya according to British Documents", Selcan Koçaslan (Yay. Haz.) Mudanya Mütarekesi'nden Günümüze Bursa Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2013, Bildiriler. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2015; TNA/E.9440/27/44. (Sir. Horace Rumbold'dan Lord Courzon'a gönderdiği 12. Eylül 1922 tarihli genel durumu anlatan telgraf); "Turkish Armistice Terms", *The Guardian*, 16 Eylül 1922; *Vakit*, 11 Eylül 1922, 1.

³⁶ TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 454.

³⁷ TNA/FO371/7891/E. 9711. (Sir H. Rumbold'dan Kedleston Markizi Curzon'a İstanbul, 21 Eylül 1922, 01.10) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 483; Ayrıca Bkz: "İzmir'de Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan İstanbul'da Hamid Bey'e", (19 Eylül 1922 Tarihli Telgraf), Şimşir, *Yazışmalar*, 277, 279.

³⁸ Telgraflar İçin Bakınız: Şimşir, *Yazışmalar*, 238, 257, 258, 259.

Türklerin Boğazlardan geçmelerine engel olabilecek sayıda deniz kuvvetini Boğazlarda bulunduramadığı için onurlu bir barışın imzalanmasından yana bir tutum sergilemişlerdir.³⁹

Lord Curzon'a göre ise Fransızlar yapılacak olan konferansla Mustafa Kemal'in tüm istediklerini vermeye hazırlardı. Hatta konferans öncesinde Kemal'i konferansa gelmeye ikna etmek için, herhangi bir anlaşma imzalanmadan dahi Trakya'nın, Yunan askerleri tarafından boşaltılması talebini bile kabul edebilirlerdi. ⁴⁰ Fransızların Ulusal Paktın (Misak-ı Milli) tüm şartlarının peşinen kabul edilmesi gerektiğini düşünmeleri ona göre çok gariptir. Majesteleri Hükümeti de bir konferans istemektedir, ancak konferans olaksa makul başarı şansı olan bir konferans olmalıdır. Elbette dikkate alınması gereken bir Müslüman görüşü sorunu vardır.⁴¹ Bu Majesteleri Hükümeti'nin Mısır, Hindistan ve Mezopotamya'da uğraşması gereken bir faktördür. Tıpkı Fransız Hükümeti'nin Çin'hindi, Fas ve Tunus'ta uğraşması gerektiği gibi. Fakat buna rağmen bile Türklerin Avrupa'dan toprak almasına izin verilemezdir. Konferans bir an önce yapılmalıdır fakat hepsinden önemlisi, müttefikler konferansa bölünmüş olarak girmemelidirler. Onun için önceden kendi aralarında, Trakya, Çanakkale ve İstanbul'un durumu konusunda anlaşmalıdırlar. Barış sağlandıktan sonra Konstantinopolis'ten vazgeçmeye tamamen istekli oldukları ve Trakya'da kabul edilebilir bir sınırın bulunacağı konusunda hemfikir olacakları, ayrıca Boğazlar ve Gelibolu ile ilgili olarak özgürlüklerinin tam olarak tanımlanması konularında ortak karara varmalıydılar. ⁴² Toplantıya katılanlardan Lord Hardinge'de, Lord Curzon ile aynı düşüncededir. Fransa'nın söylediği gibi Meriç sınırının müttefikler tarafından tanınması ve Doğu Trakya'nın Yunanlılar tarafından derhal tahliye edilmesini kabul etmek çok erken verilmiş bir karar olacaktır. Bu ancak yapılacak olan konferansta görüşülüp kararlaştırılmalıdır. Fakat bunun yerine Mustafa Kemal'e, İzmit Yarımadası'nda tarafsız bölgeye saygı göstermesi halinde Yunan kuvvetlerinin Mart konferansında belirtilen Enez-Istranca hattının Batısına çekilmesi sözü verilebilirdi.⁴³

Lord Curzon'a göre barış konferansında azınlıklar ve anlaşmanın askeri hükümleri gibi konularda tartışılması gereken birkaç nokta vardı. Fakat müttefik devletlerin önerdiği gibi Trakya, Boğazlar, Konstantinopolis ve Gelibolu gibi tüm toprak sorunlarının konferanstan önce Türklerle görüşülüp çözülmesinin gerekli olduğunu düşünmüyordu. Trakya'nın sınırı Mart görüşmelerinde belirlenen sınır hattı⁴⁴ olmayacaktı ve Türklerin lehine yeni bir sınırın belirlenmesi gerekirdi. Ayrıca Gelibolu'da nominal Türk egemenliğine izin verilmesi bile mümkündü ancak bunların hepsi gelecekteki konferansta konuşulabilecek hususlardı.⁴⁵ Bölgedeki nüfus da ayrıca bir tartışma konusuydu. Ateşkesten bu yana Doğu Trakya Yunanlıların elinde olduğu için onlar kuvvetle muhtemel bölgedeki nüfuslarını arttırmak için çalışmalar yapmışlardır. Bölgedeki Türklerin Anadolu'ya göç ettiği ve yerli nüfusa ek olarak Yunan askeri de hesaba katılırsa, bölgedeki Rum nüfusunun Türk nüfusunun üzerinde olması mümkündü. Bu nedenle Doğu Trakya Türklere bırakılırsa buradaki Rum halkın akıbetinin ne olacağı da tam olarak belirlenmeliydi.⁴⁶

Bölgenin Milletler Cemiyeti altında bir tür özerk tampon devlet haline getirilmesi söz konusu olursa, ilerleyen yıllar içerisinde akıbetine karar verilebilirdi. Trakya bölgesi de Milletler Cemiyeti altındaki Saar Komisyonu gibi olabilirdi. Yunanistan, Türkiye ve Bulgaristan'ın -belki Romanya ve Sırbistan'ın- temsil edilebileceği bir yönetim komisyonu burada oluşturulabilirdi. Komisyona bağlı böyle bir rejim Trakya'nın olası tahliyesini denetleyebilir, azınlıklara bakabilir, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bir tampon oluşturarak Konstantinopolis'in savunması olarak hareket edebilirdi.⁴⁷ Nitekim İngiltere, bulmuş olduğu bu çözüm yolunu hayata geçirmek için

³⁹ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 455.

⁴⁰ Behçet Kemal Yeşilbursa, "İngiliz Belgelerine Göre Mudanya Mütarekesi", Timuçin Faik Ertan-Kadri Unat (Yay. Haz.), *V. Uluslararası Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Sempozyumu*, 3 - 04 Eylül 2016, *Bildiriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, No: 55, s. 317.

⁴¹ *İngiliz New Statesman Dergisi*, 16 Eylül sayısında, Mustafa Kemal'in büyük zaferinin İslam dünyasında uyandırdığı coşkudan bahsedip, Hindistan ve Mısırda, İngiliz Hükümeti'nin nasıl davranması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Aybars, *İngiliz Basını*, 61.

⁴² TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 457, 458.

⁴³ TNA/E. 9680/27/44. (Lord Hardinge'den (Paris)- Kabine Adına Lord Curzon'a Telefon Mesajı -21 Eylül 1922)

⁴⁴ Trakya sınırının, Tekirdağ Türklere, Kırklareli, Babaeski ve Edirne Yunanlılara bırakılacak şekilde çizilmesi kararlaştırılmıştır. Eyyupoğlu, *Mudanya*, 27.

⁴⁵ TNA/FO424/254. (20 Eylül 1922 Toplantı Notları) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*..., s. 459.

⁴⁶ TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 498.

⁴⁷ TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 499.

Bulgaristan'da “*Trakya'nın muhtariyetinden başka çare olmadığına dair bir muhtıra*” hazırlayarak Milletler Cemiyetine gönderecektir.⁴⁸

Lord Curzon, Yunanistan'a Doğu Trakya toprakları karşılığında herhangi bir tazminat veya Trakya'daki Yunanlılar için herhangi bir uygun koruma teklif etmeden, Yunanlıların bölgeyi boşaltmaya razı olmayacakları düşüncesinde idi.⁴⁹ Yunanlılara karşı pek de pozitif duygular beslemeyen Fransa⁵⁰ ve İtalya ise Yunanistan'a destek vermedikleri gibi İngiltere'nin de bu sorunu aşabileceği görüşünde idiler. M. Poincare, Lord Curzon'un söylemlerine karşın Trakya'nın kendilerine geri verileceğini Türklere bildirmenin gerekli olduğunu, bu noktada İngiltere'nin Yunanlılar üzerinde sahip olduğu nüfuzu kullanmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Kont Sforza ise Trakya'da bir kargaşa tehlikesi olup olmadığını telgrafla soruşturmasını önermiştir. Toplantı esnasında gönderilen telgrafla cevaben gelen telgrafları Sforza yüksek sesle okumuştur. Telgraflarda, bölgede hırsızlık, cinayetler ve isyanlarla büyüyen bir kaos durumunun hâkim olduğu, Yunan ordusunun bölgede düzeni korumadaki yetersizliği ve bu nedenle de çok ciddi bir moral bozukluğu içerisinde oldukları yazmaktadır. Hatta Yunan askerleri birbirleri ile savaşa tutuşmuş, Kral taraftarları ile Venizelos yanlısı askerler arasında çıkan çatışmalar bir türlü bastırılmamıştır.⁵¹ Kont Sforza'ya göre bu durum bahane edilerek Trakya, Sultan'ın nominal egemenliği altına alınabilir ve Yunan birlikleri çıkartılarak müttefik güçler tarafından işgal edilebilirdi.⁵² Aslında toplantının yapıldığı gün (23 Eylül) İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na Roma'dan gönderilen bir telgrafla, asıl tehlike noktasının Trakya olduğu, çünkü orada bulunan Yunan sivil ve askeri yönetimlerin tamamen dağıldıkları ve Türklerin zaten bölgeye çok sayıda kılık değiştirmiş subay ve elçiyi getirmeyi başarabildiği bilgisi verilecektir.⁵³

Lord Curzon, görüşmeler boyunca Trakya'nın Türklere bırakılması durumunda meydana gelebilecek sıkıntılardan bahsederek uzlaşmaz bir tavır takındıkça, M. Poincare, çözüm yolları üreterek bir an önce ortak bir karara varmak için çabalıyordu. Bunlardan biri de Meriç'in Doğusu Türklere verildiği takdirde Trakya'daki sınırın Türk tarafında bir askerden arındırılmış bölge sağlanabilir düşüncesi idi. Versay anlaşmasında yer alan Rheinland örneğinde olduğu gibi⁵⁴ Avrupa'da emsal örnekleri de mevcuttu. Tabi bu durumda Yunan tarafında da aynı şekilde böyle bir bölgenin oluşturulması da gerekecekti. Ancak bu, gelecekte yapılacak konferansın konularından biri olabilirdi. Bundan daha önce M. Poincare, Türklere Müttefik Hükümetler olarak Trakya'nın sınırları hakkında şu karara vardık demek istiyordu ve eğer müttefikler olarak ortak bir sınır çizgisinde mutabık kalamazlarsa Fransa tek başına bir karar verip kararını Mustafa Kemal'e bildirecekti.⁵⁵

Lord Curzon, Trakya'nın Türklere verilmesi konusunda uzlaşmaz olmak gibi bir niyetlerinin olmadığını, İngiliz Hükümeti'nin anlayışlı olmaya hazır olduğunu, ancak önceden taahhütte bulunmaktan hoşlanmadıklarını, karar vermeden önce Trakya için farklı olasılıklar üzerinde düşünüp bir değerlendirme yapabilmek için biraz zamana ihtiyaçları olduğunu söylemiştir. M. Poincare de bunun üzerine Fransız Hükümeti'nin Türkiye'nin gelecekteki sınırının Meriç olmasını ve Edirne'yi de içermesini istediğini Kemal'e söyleyeceklerini belirtmiştir. Son olarak Kont Sforza ise Türkiye'nin şu anki ruh halini dikkate almanın ve dolayısıyla kendisine Meriç hakkında kesin bir güvence vermenin elzem olduğunu öne sürmüştür.⁵⁶

⁴⁸ “Trakya İçin İngilizler Bulgarları Kışkırtıyor.”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1922.

⁴⁹ TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 499.

⁵⁰ Fransız birliklerinin Atina sokaklarında vurulmasından sorumlu olan Kral Konstantin'in tekrar Yunanistan'ın başına geçirilmesi, her ne kadar bir süre müttefik olsalar bile, Fransa'yı Yunanistan'a karşı soğutmuştur. TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 455.

⁵¹ Bandırma'dan Trakya'ya nakledilen Yunan Alayı'nın 3. Fırkası içinde isyan çıkmış, Yunan askerleri arasında çıkan bu isyanda Anadolu'daki yenilgiden sorumlu tuttukları Yunan Kralı taraftarlarının, zabıtlarce kötü muameleye tutuldukları, kavga ettikleri hatta bir yüzbaşının öldürüldüğü haberi Paris'ten gelen, Rumca bazı gazetelerde verilmiştir. Venizelos yanlısı olan bu askerler “Yaşasın Venizelos ve Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırıp havaya silah atmışlardı. Kral Konstantin ile şu anki Yunan Hükümeti'ne tepki göstermişler, “Bizi perişan bir hale sokanlar ve bize ihanet edenler kahrolsun” diye bağırılmışlar, programsız bir şekilde başlayan bu isyanda askerler bir türlü kontrol altına da alınamamışlardır. “Trakya'daki Yunan Ordusu Ne Haldedir”, *İkdam*, 18 Eylül 1922.: TNA/FO413/E. 9680. (Lord Hardinge'den (Paris)- Kabine Adına Lord Curzon'a Telefon Mesajı -21 Eylül 1922)

⁵² TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 473. İlaveten, Kont Sforza'nın önerisine karşı, M. Poincare, Padişahın yetki sorununun Barış Konferansı ile ilgili bir husus olduğunu hatırlatacaktır.

⁵³ TNA/FO371/7894/E.9916.; TNA/FO424/254. (Sir R. Graham'dan (Roma)- Lord Hardinge'e (Dışişleri Bakanlığı'na) 23 Eylül 1922'de Gönderilen Telgraf.) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 544.

⁵⁴ Belçika ve Hollanda sınırında yer alan, askerden arındırılmış Rhineland bölgesine asker konuşlandırmasını yasaklamıştı. Antlaşma, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere—Müttefik birliklerin bölgeyi işgal etmesini öngörmektedir.

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/film/remilitarization-of-the-rhineland>

⁵⁵ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 505.

⁵⁶ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 508.

Müttefik ülkelerin temsilcilerinin 20 Eylül tarihinde Quai d'Orsay da yaptıkları birkaç oturumlu toplantılarda sadece Lord Curzon, Kont Sforza ve M. Poincare, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye'nin temsil edileceği ve geleceğin barış şartlarının belirleneceği bir barış konferansının acilen toplanması, ayrıca bu konferansın diplomatlar tarafından yürütülen teknik bir karakter taşıması gerektiği üzerinde anlaşmışlardır.⁵⁷ Bununla beraber konferansın Venedik gibi bir Avrupa kentinde olması önerisi müttefikler arasında kabul görmüş fakat Anadolu'dan çok uzak olması nedeniyle Mustafa Kemal'in bunu kabul edip etmeyeceği ise tartışma konusu olmuştur. ⁵⁸ Müttefikler pek çok konuda, en önemlisi de Doğu Trakya konusunda ortak bir karara varamadıkları için 23 Eylül'de tekrar bir araya gelmeye karar vermişlerdir.

23 Eylül'de yapılan toplantının başlarında, Müttefiklerin görüşlerinde değişen hiçbir şeyin olmadığı görülmüştür. M. Poincare, Mustafa Kemal ile savaşmamak için Edirne'de dahil olmak üzere Trakya'nın Türklere verilmesi gerektiğini savunmuş, Lord Curzon ise Mustafa Kemal'e konferansa gelmesi için rüşvet vermeye niyetinin olmadığını, zaten istediği her şeyi önceden vermeyi taahhüt edeceklerse barış konferansının yapılmasına pek te gerek kalmayacağını, o nedenle daha ihtiyatlı olunması gerektiğini savunmuştur. Curzon ile Poincare arasında tartışma iyice gerilmiş; Curzon, Fransız askerlerini Mustafa Kemal'e karşı savaşmaktan kaçmakla suçlamış, Poincare de 1915'te Gelibolu'da İngilizlere uymalarının nelere mal olduğunu hatırlatmıştır. Yükselen tansiyonu indirmek amacıyla toplantıya kısa bir süre ara verdikten sonra nihayet Lord Curzon, Meriç'e kadar Doğu Trakya'nın Türklere verilmesine razı olmuştur.⁵⁹ Toplantı sonunda müttefikler bir nota hazırlamışlar ve Ankara hükümetinin yanı sıra ilgili tüm devletlere hazırladıkları bu notayı göndermişlerdir.⁶⁰ Fakat bu notada Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verileceğine dair herhangi bir söz bulunmamaktadır.⁶¹ Bu nedenle Mütareke görüşmeleri için Mudanya'ya müttefik generalleri geldiğinde 2. Türk Ordusu, tarafsız bölgeyi aşır Çanakkale'deki İngiliz tel örgülerine kadar gelmiş, Biga, Ezine ve Bayramiç'te konuşlanmıştır. 1. Ordu ise Gebze – İzmit arasına konuşlanmış, görüşmelerden gelecek kararı beklemeye koyulmuşlardır.⁶² Böylece konferans, askerî harekât tehdidi altında yapılacaktır. Mustafa Kemal'in tarafsız bölgeyi işgal etmesi Mudanya Mütarekesi esnasında Türk tarafının elini güçlendirecektir. Mudanya görüşmeleri esnasında Türklerin derhal Trakya'nın kendilerine teslim edilmesi talebi İngilizlerin asla kabul etmeyecekleri bir durum olmasına karşın, Fransa ve İtalya'nın bu talebi kabul etmezlerse Mustafa Kemal'in askerlerinin durmayacağı ve bu durumun yeniden bir savaşın kıvılcımı olabileceği korkusunu hissetmelerine neden olacaktır. ⁶³

Paris görüşmeleri sonucunda Müttefik devletler hazırladıkları notanın bir nüshasını da Yunanistan Hükümeti'ne verilmek üzere (ancak hiçbir şekilde yorumda bulunmadan) Atina'da ki Fransız Konsolosluğuna göndermişlerdir.⁶⁴ Venizelos, Trakya'yı kaybetmemek için Avrupa'da gezip temaslar kurmaya çalışsa da başarılı olamamıştır. ⁶⁵ Başka çaresi kalmadığını gören Venizelos, Mudanya Konferansı sürecinde Paris'te Fransız Hariciye Nazırı Poincare ile yaptığı görüşmede, Trakya'yı boşaltmaya razı olduklarını, Türkiye'ye Meriç'in ötesinde 1914 sınırının geri verilmesini bile kabul etmeye hazır olduklarını söyleyecektir.⁶⁶

⁵⁷ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 471, 473.

⁵⁸ M. Poincare, konferans yerinin Ankara Hükümetine gönderilecek davetiye de belirsiz bırakılmasını, bu konunun Mudanya'da toplanıldığında karar verilmesini önermiş; Kont Sforza, Fethi Bey'in konferansın Venedik'te yapılmasından yana olduğunu belirtmiş; Lord Curzon ise, Mustafa Kemal'in Anadolu dışında herhangi bir yerde bir konferans düzenlemeyi reddetmesi halinde, konferansın yapılmasının tamamen imkânsız olacağını söylemiştir. TNA/FO424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 507

⁵⁹ TNA/FO424/254, Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, s.517-524.; A. Öner Pehlivanoglu, *Barış Yolunda Mudanya Mütarekesi*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2002, 128.

⁶⁰ Davet Metni İçin Bakınız Ek.1. TNA/FO 371/7892/ E.9756. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 510, 511.; Nota tam metin halinde The Guardian gazetesinde de yayınlanmıştır. "Angora Government Invited To Conference", *The Guardian*, 25 Eylül 1922, 7.

⁶¹ Bıykoğlu, *Trakya'da*, 437-438.

⁶² Bıykoğlu, *Trakya'da*, 442, 443.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Behçet Kemal Yeşilbursa, "Mudanya Mütarekesi Üzerine Müttefiklerin Paris Toplantıları, 6-7 Ekim 1922", *Mudanya Mütarekesi'nin 100. Yılı Uluslararası Sempozyumu*, 11-13 Ekim, Bursa, *Bildiriler Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2023, ss. 389-416. ; Behçet Kemal Yeşilbursa, "Behind Closed Doors: The Paris Meetings of the Allies on the Armistice of Mudanya, 6-7 October 1922", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt.10, Sayı.33, 2022. ss.221-250.

⁶⁴ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 524.

⁶⁵ Aybars, *İngiliz Basını*, 63.

⁶⁶ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşiv: 4: 2175 98 9 354 10/10/1920 (Ali Seyfi Tülümen, 9 Ekim 1922, 1732 Sayılı Vak.); Konferans süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Behçet Kemal Yeşilbursa (Editör), *Barışın Yolunu Açan Mütareke: 100. Yılında Mudanya Mütarekesi*, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2022.

Balkan Devletlerinden ve Dominyonlardan Destek Talepleri

Fransa ve İtalya ile yapmış olduğu görüşmelerde her iki devletinde yeni bir savaş istemediklerini, bu minvalde Türklerin Çanakkale ve Trakya ile ilgili isteklerini kabul etmeye hazır olduklarını gören İngiliz Hükümeti kendine yeni yandaşlar arama çabasına girmiştir. Boğazları öne sürerek Romanya, Yunanistan ve Sırbistan'ın desteğini alabileceğini düşünmüş, Doğu Avrupa'nın Türklere karşı birleşmesi hayalini kurmuştur.⁶⁷ Bu hayalini gerçekleştirmek için de Romanya Dış İşleri Bakanı M. Duca ile görüşüp Marmara Denizi'nin güneyine doğru ilerleyen Milliyetçi güçlerin İstanbul'a saldırması söz konusu olduğunda, İstanbul'un korunması için Romanya'nın askeri destek verip vermeyeceğini öğrenmek istemiştir. M. Duca, Romanya'nın, özellikle Dinyester'deki doğu sınırlarının ve ayrıca Bulgaristan ile olan sınırlarının güvenliğiyle fazlasıyla meşgul olduğu için birliklerinden küçük bir kısmını ancak verebileceğini söylemiştir. Onu da İngiliz Hükümeti'nin isteğini geri çevirmek istemediği için verebileceğini, yoksa her iki bölgenin de savunmasız kalmasının Romanya için güvenli olmayacağını belirtmiştir. İlaveten Yugoslavya'nın sınır güvenliği ile ilgili bir durum söz konusu olmadığı için ondan daha büyük askeri birlik desteğinin temin edilebileceğini hatırlatmıştır.⁶⁸ Ankara hükümeti, İngilizlerin Romanya'dan destek talep etmek amacıyla yaptığı görüşmelere karşılık Ukrayna Hükümeti'ne bir nota göndererek Ukrayna ile Ankara Hükümeti'nin yapmış olduğu Ocak-Mart 1922 tarihli anlaşmayı hatırlatmıştır. Romanya'nın herhangi bir askeri müdahaleye girişmesi durumunda, Ukrayna'nın Romanya'ya karşı bir girişimde bulunup bulunulmayacağını sormuş fakat 18 Eylül'e kadar herhangi bir cevap alamamıştır.⁶⁹ Romanya'nın herhangi bir saldırıya geçmesi halinde Rus orduları Baserabya'yı işgal edeceklerdir. Ankara Hükümeti ise Bulgarlar ile direkt anlaşma yoluna gidecek, Sırların da kendileri ile birleşip Selanik'i işgaline destek vermeleri için Batı Trakya Derneği başkanı aracılığıyla görüşme yapılacaktır. Ukrayna'nın Romanya'ya bir girişimde bulunması halinde ise Mustafa Kemal tarafsız bölgeyi işgal edecektir.⁷⁰ İngiliz istihbaratının Ankara ile Rusya arasında geçen yazışmaları ele geçirmesi nedeniyle İngiliz Hükümeti tüm bu planlardan haberdardır.

İngiltere, Romanya'ya yaptığı çağrının bir benzerini aynı günlerde Yugoslavya'ya da yapmıştır. Paris'teki İngiliz Büyükelçisi Lord Hardinge aracılığıyla, Yugoslav Dış İşleri Bakanı M. Nitchitch'e, İstanbul'daki İngiliz General Harington'un emrine bir birlik göndermesi talebinde bulunmuştur.⁷¹ Yugoslav Hükümeti ise İngiltere'nin farklı kanallardan ilettiği askeri destek taleplerine hep kaçamak cevaplar vererek geçiştirmiş ve İngiltere'nin istediği destek kuvvetini hiçbir şekilde göndermemiştir. Burada Rusya'nın, Yugoslavya üzerindeki baskısı önemlidir.⁷² Ankara Hükümeti, Rusya ile yaptığı gizli yazışmalarda, Balkan devletlerinden herhangi bir askeri müdahale olursa Rusya'nın harekete geçmesini ondan resmen talep etmiştir. Rus yönetimi bu talep üzerine Kafkaslarda Türkler için bir ordunun hazırda bekletildiğini söyleyip İstanbul ve Boğazların bağımsızlığı için Türkler savaşmaya karar verirlerse Rus ordularının sonsuz destek vereceğini de ilave etmiştir.⁷³

Balkan devletlerinin Trakya sınırı ile ilgili görüşlerini almak amacıyla Fransa Konsey Başkanı M. Poincare, Yugoslav Dış İşleri Bakanı M. Nitchinch ve Sırbistan Kralı ile kahvaltı yapmış, burada Kral ve Dışişleri Bakanı ona Kemal'le ilişkilerinin mükemmel olduğunu ve Türklerin Trakya'ya dönüşü konusunda hiçbir korkularının olmadığını söylemişlerdir. Dolayısıyla Fransız Hükümeti'nin Rumen, Yugoslav ve Sırlarla yaptığı görüşmelerden sonra herhangi bir endişesi kalmamış, Meriç'in doğusunu Türklere vermeyi kabul edeceklerine dair emin olmuş, bunu da 20 Eylül'de Paris'te yaptıkları toplantıda müttefiklere söylemiştir.⁷⁴ Ayrıca Poincare'e göre, mevcut askeri koşullarda, dünya geneline bakıldığında, Çanakkale'de savaşacak hiçbir asker de yoktur. Çünkü Mustafa Kemal isterse ertesi gün Avrupa Yakasına geçebilecek bir güce sahiptir. Buna rağmen müttefikler, Türklerin Avrupa'ya geçmesine engel olmak için savaşlar bile bu kez de Türkler tekrar Suriye ve Mezopotamya'yı almak için saldıracak, Bulgaristan Yugoslavya'ya, Rusya da Polonya'ya ve Romanya'ya saldıracak ve bitmiş olan savaş yeniden başlayacaktı. Oysaki Yugoslavya Dışişleri Bakanı M. Nitchitch, Trakya'da ortak bir Türk-Bulgar sınırının çizilmesini kabul etmiş ve bunu Paris'teki basında kamuoyuna açıklamıştır.⁷⁵

⁶⁷ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı*, 270.

⁶⁸ TNA/FO 424/254. pp. 322-323, No. 598 (Bay Dering'den Kedleston Markisi Curzon'a, Bükreş, 18 Eylül 1922.) Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 446.

⁶⁹ Sonyel, *İstihbarat Servisi*, 270.

⁷⁰ Sonyel, *İstihbarat Servisi*, 272.

⁷¹ TNA/FO 424/254. (Hardinge'den Lord Curzon'a 16 Eylül 1922 Tarihli Telgraf)

⁷² Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden*, 395.

⁷³ Sonyel, *İstihbarat Servisi*, 270.

⁷⁴ TNA/FO 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 506, 507.

⁷⁵ F.O. 424/254. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 463

İngiltere Balkan devletleri dışında ayrıca dominyonlarından da askeri destek talebinde bulunmuştur. Kolonilerden Sorumlu Devlet Bakanı Wilson Churchill’in 10 Eylül 1922’de Kanada Genel Valisine, Avustralya Topluluğu Genel Valisine, Yeni Zelanda Genel Valisine, Güney Afrika Birliği Genel Valisine, Newfoundland Hükümetinin Yöneticisine ve Irak Yüksek Komiserine, manevi desteklerinin yanı sıra gerektiğinde birlik göndermelerini de talep eden açıklamalı bir telgraf göndermiştir. Ayrıca 18 Eylül’de Kanada Genel Valisine özel olarak gönderdiği telgrafta, Kemalistlerin Boğazları geçmelerini ve İstanbul’a girmelerini önlemek, Boğazların özgürlüğünü etkin bir şekilde güvence altına alacak barış Konferansına güçlü ve kararlı bir şekilde gidebilmek için Kanada hükümetinden de destek talep etmiştir. Gerçek bir savaş çıkması tehlikesi olmadığını fakat her ihtimale karşı ihtiyaç duyulduğunda bir birlik göndererek destekte bulunup bulunmayacaklarını sormuştur. Böyle bir durum ortaya çıkarsa İngiliz Hükümeti’nin Kemalistlerle kesin olarak savaşma kararı alacağını, bu durumda Kanada’nın kararının İngiltere için önemli olduğunu söyleyip Avusturalya ve Yeni Zelanda’nın zaten olumlu bir şekilde yanıt verdiğini de ilave etmiştir.⁷⁶ Oysaki 20 Eylül tarihinde Avusturalya Genel Valisi’nden gelen telgrafta Vali, Yakın Doğu’daki son gelişmeler hakkında kendilerine hiçbir bilgilendirme yapılmadığını, İngiliz Kabinesinin Kemalistlere karşı derhal harekete geçme kararı aldığını bildiren telgrafın birdenbire geldiğini, İngiliz Hükümeti’nin bu kararı Milletler Topluluğuna danışmadan aldığını fakat bunun tam tersinin yapılması gerektiğini net bir üslupla belirtmiştir. Avustralya halkının savaştan bıktığını, onlara göre savaşın, hayati ulusal çıkarların savunulması dışında sadece bir gaf değil, aynı zamanda bir suç teşkil ettiğini, Boğazların özgürlüğünün önemini tam olarak kabul ederken, Gelibolu’daki Anzak mezarlarının kutsallığının ihlal edilmesi durumunda üzülecek ve öfkelenecek olsalar da Kral Konstantin’in iddialı projelerine hiçbir şekilde sempati duymadıklarını söylemiştir. Böyle bir durumda Milletler Cemiyeti’ni göreve çağırıştır. Yine de Boğazların bağımsızlığı ve Gelibolu’nun korunması için İngiltere ile iş birliği yapacağını fakat İngiltere, Fransa ve İtalya’nın ne düşündüğünü tam olarak bilmek istediğini belirtmiştir. İngiltere savaş için haklı bir sebep ortaya koymadıkça Konstantin’in planlarını gerçekleştirmek için bir tek askerini bile feda etmeye niyetinin olmadığını da ayrıca ilave etmiştir. Vali’ye göre savaştan kaçınmak için her türlü çaba gösterilmelidir.⁷⁷

Sonuç

Müttefikler arasında yapılan görüşmeler boyunca Fransa ve İtalya’nın barış odaklı tutumlarının hiç değişmediği, İngiltere’nin ise Mart ayında Paris’te aldıkları kararı mümkün olduğunca korumaya çalıştığı görülmüştür. Gelibolu ve Boğazlardan vazgeçmek istemeyen İngiltere, Trakya’nın da Yunanlılarda kalması için müttefikleri ikna yolları aramıştır. Fakat Yunanlıların Trakya’da kalmasını sağlamak için Türkler ile savaşmayı doğru bulmayan Fransa ve İtalya, askerlerini Asya’dan Avrupa’ya geri çekince, İngiltere Balkanlardaki uluslardan ve dominyonlarından askeri destek talebinde bulunmuştur. Onlardan da aradığı koşulsuz desteği bulamayınca, İngiliz halkının savaşa karşı olması, Müslüman sömürgelerinin Türk direnişine destek vermeleri, Yunan ordusunun Trakya’yı savunabilecek askeri güçten mahrum olması ve en önemlisi de müttefik birliğinin bozulmasını istememesi gibi pek çok neden İngilizleri Ankara Hükümetinin koşullarını kabul etmeye mecbur bırakmıştır. Müttefiklerin bu sonuca varmalarında Mustafa Kemal’in diplomatik ve askeri yeteneklerinin etkisi de çok önemlidir.

Tarihi olayları anlamak için olayların perde arkasını bilmek, sonuca giden yolun taşlarının nasıl döşendiğini öğrenmek çok daha kıymetlidir. Bu nedenle Doğu Trakya’nın durumu hakkında müttefiklerin Paris’te yaptığı gizli görüşmeler, Mudanya Mütarekesi ve hatta Lozan Barış Anlaşmasında elde edilen başarıların daha iyi kavranması açısından oldukça kıymetlidir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

⁷⁶ F.O. 371/7892/E. 9774. Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 534,535,536,537.

⁷⁷ F.O. 371/7892/E. 9774, Alıntılanma Yeri: Şimşir, *İngiliz*, 538, 539.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) İngiltere Ulusal Arşivi (The National Archives (TNA), Foreign Office and Documents on British Foreign Policy.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Telif Eserler

“Angora Government Invited To Conference”, *The Guardian*, 25 Eylül 1922.

“Trakya İçin İngilizler Bulgarları Kışkırtıyor.”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1922.

“Trakya'daki Yunan Ordusu Ne Haldedir”, *İkdam*, 18 Eylül 1922.

“Trakya'yı Müdafaa Edecek Bir Halde Midirler”, *İkdam*, 17 Eylül 1922.

“Turkish Armistice Terms”, *The Guardian*, 16 Eylül 1922.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 13. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.

Aybars, Ergün, “Milli Mücadele’de İngiliz Basını II-1920-1923, Sevr’den Lozan’a”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, 5-9 Eylül 1990, *Bildiriler*, C I, Ankara : Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990, 45-73.

Bıykoğlu, Tefik, *Trakya’da Milli Mücadele*, Cilt I, Ankara: TTK, 1992.

Bozkurt, Abdurrahman, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Milli Hareket (1918-1922)*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2021.

Eyyupoğlu, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002.

Jaeschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

Koloğlu, Orhan “Batı Basınındaki Haber ve Yorumlarla İzmir Yangınının Ardındaki Gerçek”, *Popüler Tarih*, Eylül (2003), 52-57.

Macfie, A. L. “The Chanak Affair (September-October 1922)”, *Balkan Studies* 20 (2), 1979, 313.

Pehlivanoğlu, A. Öner, *Barış Yolunda Mudanya Mütarekesi*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2002.

Şimşir, Bilal, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981.

Sonyel, Salahi R., *Kaygılı Yıllar, Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı’nın Perde Arkası (1918-1923)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Sonyel, Salahi R., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Eylemleri*, Ankara: TTK, 1995.

Sonyel, Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt 2, Ankara: TTK, 1986.

Yavuz, Bilge, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara: TTK, 1994.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “İngiliz Belgelerine Göre Mudanya Mütarekesi”, Timuçin Faik Ertan-Kadri Unat (Yay. Haz.), *V. Uluslararası Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Sempozyumu, 3 - 04 Eylül 2016, Bildiriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, No: 55, ss. 313-330.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “Behind Closed Doors: The Paris Meetings of the Allies on the Turco-Greek War (20-23 September 1922), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 71 (2022), ss.337-373.

Yeşilbursa , Behçet Kemal, “Mudanya Mütarekesi Üzerine Müttefiklerin Paris Toplantıları, 6-7 Ekim 1922”, *Mudanya Mütarekesi’nin 100. Yılı Uluslararası Sempozyumu ,11-13 Ekim, Bursa, Bildiriler Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2023, ss. 389-416.

Yeşilbursa, Behçet Kemali, “Behind Closed Doors: The Paris Meetings of the Allies on the Armistice of Mudanya, 6-7 October 1922”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt.10, Sayı.33, 2022. ss.221-250.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “The Armistice of Mudanya according to British Documents”, Selcan Koçaslan (Yay. Haz.) *Mudanya Mütarekesi’nden Günümüze Bursa Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2013, Bildiriler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2015.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, (Editör), *Barışın Yolunu Açan Mütareke: 100. Yılında Mudanya Mütarekesi*, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2022.

Süreli Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

The Guardian

Vakit

İnternet Kaynakları

<https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/film/remilitarization-of-the-rhineland> Erişim Tarihi :13.04.2022.

EKLER

EK:1

Ankara Hükümeti Davet Taslağı

İngiliz ve Fransız Dışişleri Bakanları ve Paris'teki İtalyan Büyükelçileri, Hükümetleri adına, Mustafa Kemal'i veya Ankara Büyük Millet Meclisi'nin tam yetkilendirileceği bir temsilciyi, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Japonya, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'ın tam yetkili temsilcilerinin de katılacağı Venedik'te veya başka bir yerde yapılacak bir toplantıya gelmesi için davet etmekten onur duyarlar. Toplantı, İtalyan Hükümeti ve ilgili diğer Hükümetler tarafından gerekli düzenlemeler tamamlanınca yapılacaktır. Amacı, Müttefik Kuvvetler ile Türkiye arasında nihai barış antlaşmasını müzakere etmek ve hazırlamak ve böylece diğer şeylerin yanı sıra Yunanistan ile Türkiye arasındaki ihtilaflı konuların çözümüne aracılık etmek olacaktır.

İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetleri, aynı zamanda, sempatiyle gördüklerini kayıt altına alma fırsatını da değerlendirmeyi arzu etmektedirler. Gelecek konferansta Ankara Hükümetinin Trakya'nın büyük bir bölümünün Türk egemenliğine geri dönmelerini sağlama arzusunu iyi niyetle incelemeye hazırlar. Konferansta, ilgili ülkelerin tüm hayati çıkarları dikkate alındıktan sonra, hükümle uzlaştırılabilir şekilde sadece Müttefik Devletlerin zaruri olarak gördükleri Karadeniz ile Akdeniz arasındaki suların özgürlüğünün sürekli olarak korunmasına ilişkin garantileri değil, ama aynı zamanda, Ankara Hükümeti'nin prensipte kabul etmeye hazır olduğunu beyan etmiş olduğu, Milletler Cemiyeti'nin himayesi altındaki, ırksal ve dini azınlıkların korunmasına yönelik, Türk çıkarlarını bu yönde tatmin etmenin mümkün olacağını umuyorlar. Müttefik Hükümetler, barış antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, birliklerini Konstantinopolis'ten geri çekmek için en son mart ayında vermiş oldukları teminatlarını tüm ciddiyetiyle teyit etmektedirler.

Venedik Konferansı için düzenlemeler yapılırken, Müttefik Güçler, iyi niyetlerinin bir taahhüdü olarak ve her zaman Ankara Hükümeti'nin, barış konferansı sırasında tarafsız bölgelere girmemeye veya Marmara Denizi'ni geçmemeye hazır olduğunu ilan etmesi şartıyla, Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'da Türk ve Yunan askeri makamları ile İstanbul'daki Müttefiklerin Komutanı arasında mutabık kalınabilecek bir çizgiye çekilmesini sağlamak için tüm nüfuzlarını kullanmaya hazırdırlar. Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda, Müttefik generaller ile Mustafa Kemal arasında Mudanya veya İzmit'te bir toplantı düzenlenebilir.⁷⁸

⁷⁸ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C.4, Ankara: TTK, 1984, 525.; *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Eylül 1922, No:618, s.1.